

Nicolae Iuga s-a născut pe 12 iunie 1953 în Săliștea de Sus, jud. Maramureș. A absolvit Facultatea de Filosofie a Universității din București în anul 1978. Este doctor în Filosofie al Universității „Babeș - Bolyai” din Cluj. A fost profesor la Colegiul Național „Dragoș Vodă” din Sighet și lector asociat la Universitatea „Babeș - Bolyai”, iar începând cu anul 2003, este conferențiar și respectiv profesor universitar la Departamentul de Științe Socio-Umane al Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad.

În domeniul filosofiei, Nicolae Iuga este printre primii autori care publică studii asupra ideii de Etică globală, aparținând teologului german Hans Küng. A consacrat în premieră, în literatura de specialitate din România, o prezentare monografică a ideii de cauzalitate emergentă, așa cum aceasta se manifestă în istorie. A mai realizat în tratare unitară o Istorie a principalelor idei etice și pedagogice. De asemenea, plecând de la ideea de ansamblu a cărții lui Constantin Noica despre cele *Șase maladii ale Spiritului contemporan*, a elaborat o lucrare de anvergură intitulată *Șapte păcate împotriva Spiritului*. I s-a decernat Premiul „Ion Petrovici” al Academiei Române în anul 2017.

A publicat 20 cărți, dintre care patru în limbile franceză și engleză la prestigioase edituri din Germania. Despre cărțile sale au apărut numeroase recenzii deosebit de favorabile în presa de specialitate din țară și din străinătate.

ACADEMIA ROMÂNĂ

**Centrul de Cercetări „Cultură și civilizație românească”
Săliștea de Sus – Maramureș**

Nicolae Iuga

Maramureșul – *Floarea cu cinci petale*

LIMES

2019

*Carte apărută cu sprijinul
 Consiliului local
 și al Primăriei orașului Săliștea de Sus*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
IUGA, NICOLAE

Maramureșul - Floarea cu cinci petale / Nicolae

Iuga. - Florești : Limes, 2019

ISBN 978-606-799-256-4

821.135.1

© Copyright Editura Limes
 Str. Castanilor, 3
 407280 Florești, jud. Cluj
 Tel. : 0264-544109; 0723-194022
 e-mail: edituralimes2008@yahoo.com
 www.edituralimes.ro

CUPRINS

1. Trei introduceri la cercetarea etnografică a Maramureșului.....	9
1.1. Cercetarea empirică – Tache Papahagi	10
1.2. Cercetarea hermeneutică – Mihai Pop	16
1.3. Spre o hermeneutică fenomenologică.....	22
2. Lupul dacic, de la stindard la arhetip	27
2.1. Ubicuitatea geografică și mitologică a lupului	28
2.3. Lycanthropul	32
2.4. Moroi, strigoi, vârcolaci.....	34
2.5. Dacii și lupii.....	37
2. 6. Stindardul dacilor.....	39
2.7. Arhetipuri ale inconștientului (a): balaurul Sfântului Gheorghe	43
2.8. Arhetipuri ale inconștientului (b): Ordinul Dragonului	48
3. Înființarea Asociației „Bogdan – Dragoș”, câteva chestiuni de ordin istoric și simbolistic	55
3.1. Cum și de ce s-a înființat Asociația culturală „Bogdan – Dragoș”?	55
3.2. Blazonul drăgoșeștilor	58
3.3. Blazonul bogdăneștilor	64

4. Măștile de Viflaim	73
4.1. Personanța	73
4.2. Moartea	79
4.3. Katharsisul	80

**5. Elemente de civilizație medievală
românească în bazinul Tisei superioare – după
Diplomele maramureșene**

83

5.1. Despre <i>Diplomele maramureșene</i>	84
5.2. More et Lege Valachorum	88
5.3. Mănăstirea de la Peri	91

6. Începuturile scrisului în limba română

95

6.1. Textele maramureșene – traduceri sub influență husită	95
6.2. Copiile care au circulat în Moldova	100
6.3. Capacitatea instituțională a Mănăstirii de la Peri	104

7. Vechile traduceri ale cărților bisericești

113

7.1. Traducerile vechi	114
7.2. Concepția Mitropolitului Andrei Șaguna despre traducerea Bibliei	120

8. Săliștea de Sus și Săliștea de Jos

127

**9. Maramureșul contemporan văzut de către
sociologul Gheorghe Șișeștean (1954-2012)**

133

9.1. „Maramureșul etnografic” este o reconstrucție teoretică a folcloriștilor	133
9.2. Apariția urbanului mineresc	137

9.3. Migrația maramureșenilor la muncă în străinătate	144
9.4. Schimbări profunde în arhitectura satului maramureșean	145
Bibliografie	157

**10. Simboluri funerare arhaice maramureșene
în Coloana fără sfârșit**

159

**11. Infinitul bun și răscumpărarea timpului
într-o reprezentare plastică**

168

**12. Primul ziar românesc din Maramureș.
Ziarul „Sfatul” (decembrie 1918 – decembrie
1919)**

175

12.1. Ideea tipăririi primului ziar în limba română din Maramureș	176
12.2. Relatarea în ziarul „Sfatul” a deplasării la Adunarea de la Alba Iulia	178
12.3. Bătăliile pentru Maramureș	180
12.4. Comportarea armatelor maghiare și ucrainene dincolo de linia de demarcație. Adevărul despre „Divizia secuiască”	185
12.5. Unele considerații sociologice	189
12.6. Relatări despre începutul Războiului dintre România și Ungaria din 1919	192
12.7. Relatări despre instalarea administrației românești în Maramureș	197
12.8. Încheierea misiunii ziarului „Sfatul” ca oficios al Consiliului Național Român Comitatens Maramureș	202

1. TREI INTRODUCERI LA CERCETAREA ETNOGRAFICĂ A MARAMUREȘULUI

Abstract: *Maramures is a particular ethnographic area of Romania. It is famous as the place where the founders of the Romanian medieval state from the East of the Carpathians, the voivodes Dragos and Bogdan, were famous, as well as the old wooden churches, the architecture of the old wooden houses and the unaltered preservation of some old Romanian folk customs.*

But in the last half century and Maramureș has undergone radical changes on all levels. The houses are built quite differently from other materials, the popular port is missing only very rarely and on festive occasions, the customs are also no longer practiced according to the ancestral calendar as a direct experience, but are more imitated and performed with a detachment completely killing their spirit. The problem we have to ask is: how can we get to the archetypal substrate of customs whose meanings have been forgotten? And what would be the most appropriate methods that we should use for this purpose?

Keywords: *Maramureș, ethnology, hermeneutics, Tache Papahagi, Mihai Pop.*

1.1. Cercetarea empirică – Tache Papahagi

Etnograful român Tache Papahagi (1892-1977) era machidon de origine, s-a născut în Grecia de nord-vest, în Munții Pindului, a făcut școala primară, înainte de Primul Război Mondial, la Ianina (în provincia grecească Epir) și liceul la Bitolia (actualmente în Republica Macedonia). A urmat apoi Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București, pe care o absolvă în anul 1916.

În raport cu Maramureșul, Tache Papahagi are o notorietate aparte, pentru că a fost primul etnograf român care și-a susținut o Teză de doctorat la Universitatea din București cu o cercetare de teren asupra Maramureșului, o lucrare cu atât mai meritorie cu cât constituia un demers de pionierat în domeniu. Teza de doctorat cu titlul *Graiul și folklorul Maramureșului* a fost elaborată sub îndrumarea lui Ovidiu Densusianu, iar din Comisie au mai făcut parte, între alții, Ion Bianu și Ramiro Ortiz, adică tot ce avea atunci mai mare Filologia Universității din București.

Astfel, imediat după Unirea de la 1 Decembrie 1918, tânărul Tache Papahagi călătorește în Maramureș, unde și locuiește intermitent între anii 1920-1925, în total șase șederi de câte 2-5 săptămâni fiecare, repartizate în toate anotimpurile, în așa fel încât să acopere toate obiceiurile agricole și pastorale, precum și sărbătorile de iarnă. A umblat pe jos – pe frig, pe ploaie, pe zăpadă sau pe arșiță – în aproape toate satele din Maramureș, ba și în afara lor pe la stânele din munți, cu caietul de notițe în geantă și cu

aparatul de fotografiat. A consemnat tot ce a văzut el cu ochii lui, dar avea ce să vadă în Maramureș, a putut să vadă calitativ și altceva decât autohtonii cu privirea tocită de felurite obișnuințe, pentru că machidonul nostru avea o retină ingenuă în raport cu aceste locuri, el, care venea aici în extremul Nord al românismului din extremitatea sa sudică, din Munții Pindului și din capitala vechiului Regat Român.

Scopul cercetării lui Tache Papahagi era pentru el clar și autorul și l-a formulat conștient, chiar de la început, în Prefața lucrării: „Convins de însemnătatea cercetărilor etno-lingvistice făcute la fața locului și întrucât speculațiunile științifice de biblioteci s-ar simți cu timpul anemiate în urmărirea mai departe a diferitelor probleme, am crezut că ar fi imperioasă îndrumarea studiilor în însuși domeniul viei realități dialectologice, prezentând astfel, dacă nu și o interpretare satisfăcătoare, cel puțin materialul brut care constituie baza acelor speculațiuni”¹. Deci, să reluăm această frază programatică. Etno-lingvistul Tache Papahagi s-a decis să-și îndrume studiile sale în însuși domeniul vieții reale a Maramureșului, efectuând pentru aceasta singulare și laborioase cercetări de teren în Maramureș. Ar fi putut să facă și „speculațiuni științifice” (atenție, pot exista și speculații „științifice”, nu doar metafizice!) în biblioteci, dar ce ar fi putut găsi la acea vreme, la început de veac XX, în biblioteci, despre Maramureș?

¹ Tache Papahagi, *Graiul și folklorul Maramureșului*, Editura Cultura Națională, București, 1925, p. 5.

Poate că ar fi găsit culegerile de folclor ale lui Alexandru Tiplea (*Poezii populare din Maramureș*, București, 1906) și cartea celebră a lui Ion Bârlea (*Însemnări din bisericile Maramureșului*, București, 1909), câteva cuvinte pătrunzătoare despre Maramureș ale profesorului Nicolae Iorga și lungile narațiuni anoste ale lui Tit Bud. Sigur, ar fi găsit și *Diplomele maramureșene*, pentru publicarea cărora Ioan Mihalyi de Apșa a primit Premiul Academiei Române, dar această din urmă carte nu era ceva ce să reflecte Maramureșul la zi. Și studiind cele aflate în biblioteci, sunt convins că nu ar fi putut scrie ceva nou și viu despre Maramureș fără să vadă ținutul, ci ar fi rămas, cum o spune el însuși, la „speculațiuni anemiante”. Așa că tânărul cercetător Tache Papahagi și-a făcut bagajele și a început lungile sale călătorii documentare în Maramureș.

Inițiativa lui Tache Papahagi de a întreprinde cercetări de teren în Maramureș a fost extraordinar de binevenită și salutară. Era vorba de a colecta în prealabil necesarul material empiric. În definitiv, toate științele s-au constituit în fundamentele lor mai întâi prin acumulare treptată de fapte brute, de regulă prezentate fără criterii esențiale și fără o sistematizare logică. Studiul științific al naturii a debutat cu prezentarea în mod rapsodic a tot felul de curiozități, cu „istorii naturale” de genul celor scrise în antichitate de către Pliniu cel Bătrân, și abia mult mai târziu, în baza acumulării în timp a unui imens material de observație, au fost posibile teoretizări, precum

taxonomia lui Linné sau evoluționismul lui Darwin. La fel și Istoria propriu-zisă, aceasta a început cu descrierea nemijlocită de către Herodot a locurilor vizitate de el și a oamenilor cu care a stat de vorbă și doar mai târziu, începând cu Polybios, s-a pus problema unor relații cauzale între evenimentele istorice și a psihologiei personalităților istorice, adică a unei istorii deterministe și științifice.

Lucrarea lui Tache Papahagi impresionează prin cuprindere și varietate. Aceasta este structurată riguros pe patru capitole, după cum urmează: 1. Considerațiuni generale; 2. Folklorul; 3. Graiul și 4. Etnografia istorică a Maramureșului. În interiorul acestor capitole, lucrarea este exhaustivă, descrie satele, prezintă economia, situația politică și etnografică, viața bisericească, țăranul maramureșean, portul și tipul (aici fiind vorba, de fapt, inclusiv de antropotip), viața și caracterul. Apoi, la capitolul Folklor sunt prezentate genurile folclorului literar, „creațiunea populară”, precum baladele și descântecele, credințele populare, dar și o ocupație de nișă a țăranului maramureșean, anume păstoritul. Graiul este abordat de către Tache Papahagi după structura științei Lingvisticii, pe subcapitole cum ar fi: fonetică, morfologie, sintaxă, lexic, încheind cu relevarea particularităților care individualizează graiul maramureșean. Partea propriu-zis științifică a acestei teze de doctorat este întregită de o antologie de texte din toate domeniile, reprezentative pentru folclorul maramureșean: doine, strigături, bocete, colinde, rugăciuni, descântece, ghicitori, jocuri

de copii, legende, credințe și superstiții, teme muzicale din Maramureș (ilustrate cu portative). La fel și fotografiile făcute de către Papahagi, 49 la număr, care ne înfățișează viața din Maramureș așa cum era aceasta în urmă cu aproape un secol, prezintă o valoare documentară deosebită. Și, pentru ca această carte masivă, de 340 pagini, să fie impecabilă sub raport științific, ea se încheie cu un indice real (denumiri de sate și toponimii), un indice onomastic și un Glosar. Pentru vremea sa, Tache Papahagi a făcut tot ce se putea face în materie de cercetare de teren și de structurare științifică a cercetării.

Dar o cercetare empirică de teren, pe model inductiv, nu este și nici nu poate fi completă în sens științific niciodată, pentru simplul motiv că aici nu putem avea o inducție completă, cu un număr restrâns de fapte, care să poată fi cunoscute în totalitatea lor. Idealul unei cercetări empirice este acela al unei inducții complete, mai exact acela al caracterului exhaustiv al examinării, dar care rămâne totuși un ideal, ce nu poate fi atins. Cu toate acestea, starea etnografică a diferitelor provincii și zone folclorice românești era în perioada interbelică încă o mare necunoscută, iar nevoia de cunoaștere științifică a acestor zone era pe măsură. Așa a apărut o strălucită școală sociologică, cunoscută după liderul său Dimitrie Gusti, ca promotoare a metodei monografice, o metodă care a dominat cu autoritate epoca și care a constatat în cercetarea multidisciplinară a unor sate reprezentative, din zone etno-folclorice renumite prin vitalitatea și

originalitatea lor (Țara Făgărașului, Bucovina, Năsăudul, Muscelul etc.).

Cu toate rezultatele meritorii pe care le-a dat în perioada interbelică, metoda monografică inițiată de către Dimitrie Gusti a fost abandonată din rațiuni politice în timpul totalitarismului, pentru simplul fapt că rezultatele cercetărilor sociologice nu concordau cu propaganda politică. A existat o singură încercare, notorie de altfel, a profesorului Vasile Caramelia de la Universitatea din București, discipol al lui Dimitrie Gusti și prieten apropiat al celebrului antropolog francez Claude-Lévi Strauss, care a înființat pe la sfârșitul anilor '60 o „stație-pilot” de cercetare în genul monografiei sociologice la Berevoiești (Argeș), centru de cercetare desființat de către autorități după scurtă vreme.

Apoi, după 1990 metoda lui Gusti nu a mai putut fi reînviată ca atare, deoarece cercetările sociologice au căpătat alte valențe, orientări și dimensiuni în sincronizare cu ceea ce se făcea în Occident, s-au dezvoltat cercetările sectoriale, sondajele de opinie privind opțiunile politice și electorale, preferințele pentru consum și strategiile de marketing etc. Din câte știm noi, formele de viață țărănească din Maramureș au mai fost obiect de cercetare cu adevărat științifică doar pentru un singur mare sociolog, regretatul prof. dr. Gheorghe Șișeștean (1954-2012)². În rest, cercetarea etnologică a devenit etnografie, adică simplă

² Vezi Gheorghe Șișeștean, *Formes de vie paysanne dans le Nord-Ouest de la Transylvanie*, București, 2005.

consemnare factuală ajunsă la saturație, fără vreo relevanță cognitivă, fără fundament filosofic, fără arheologie spirituală și fără viziune proiectivă, descrieri rămase pe dinafara noilor paradigme din filosofia culturii, ilustrate în Occident de către un Carl Gustav Jung sau la noi de către Lucian Blaga. Etnologia a ajuns să fie înțeleasă mai mult ca „etnografie”, respectiv ca o sumă de descrieri cât mai amănunțite și fidele a unor obiecte vechi (case, vase, unelte agricole, diverse alte artefacte) sau a unor obiceiuri cu sensuri uitate, pigmentate cu mantra nevoii de a „alunga duhurile rele”, un ceva care explică prea multe într-un mod prea simplu, narațiuni exterioare constituite într-un discurs interminabil, diluat și somnolent, fără să se realizeze faptul că simpla descriere în cuvinte a ceea ce se vede ori aude, fără un sens transcendent, nu este încă știință.

1.2. Cercetarea hermeneutică – Mihai Pop

Etnologul Mihai Pop (1907-2000) s-a născut în satul Glod (Maramureș), ca fiu al preotului Ștefan Pop, originar din Săliștea de Sus. Înainte de Primul Război Mondial, tatăl lui Mihai Pop este promovat ca paroh într-o parohie mai mare, la Apșa de Jos, și protopop pentru parohiile românești din Transcarpatia (azi în Ucraina). După Primul Război Mondial, Maramureșul din dreapta Tisei intră în componența Cehoslovaciei, astfel că viitorul savant învață încă din copilărie limba cehă. Trecerea frontierei în România nefiind atunci o

problemă, tânărul Mihai Pop face naveta săptămânală la Sighet, unde frecventează cursurile Liceului „Dragoș Vodă”, pe care îl absolvă în anul 1925 ca șef de promoție. Urmează apoi Facultatea de Litere și Filosofie la București (1925-1929), având ca îndrumător al lucrării de Licență pe Ovid Densușianu, la fel ca Tache Papahagi. Fiind cunoscător al limbii cehe, face studii postuniversitare de slavistică timp de cinci ani (1929-1934) la universități renumite din Cehoslovacia și Polonia, la Bratislava, Praga, Cracovia și Varșovia, unde îl are ca profesor, între alții, pe celebrul Roman Jakobson. După aceea se stabilește la București, unde începe o îndelungată și fructuoasă carieră didactică și de cercetare în domeniile folcloristicii, etnologiei și antropologiei culturale.

Prin studiile postuniversitare pe care le-a făcut în străinătate, Mihai Pop a ajuns să fie familiarizat cu cele mai importante curente europene de gândire în lingvistică și filosofie. Formația de bază a lui Mihai Pop, aceea de lingvist, este pusă în joc în mod evident atunci când sunt studiate obiceiurile tradiționale, ca o componentă majoră a folclorului. După expresia sa, „obiceiurile încifrează înțelesuri profunde asupra relațiilor interumane, asigură rânduiala în societate [...], sunt mecanisme prin care viața socială funcționează, mecanisme creatoare și păstrătoare de ordine, creatoare de cultură”³, acestea contribuie decisiv la prezervarea sintaxei sociale care, în absența

³ Mihai Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, 1976, pag. 4.